

democratisch zakboekje

Dit democratisch zakboekje is van:

.....

Dit democratisch zakboekje
is in gebruik genomen op:

.....

En gaat over de gemeente:

.....

— Persoonlijke opdracht —

Als je dit boekje doorgeeft, schrijf dan hieronder een persoonlijke opdracht voor de nieuwe eigenaar

Lieve/beste/geachte*

.....

.....

.....

.....

.....

.....

*streep door wat niet van toepassing is

— Instructie voor gebruiker —

1.

Dit boekje is om te gebruiken:
lees, schrijf, kleur, knip, plak en
scheur naar hartenlust.

2.

Dit boekje bevat veel opdrachten.
Je kunt ze in willekeurige volgorde uitvoeren.
Zo haal je het meeste profijt uit dit boekje.

3.

Geef het boekje door aan iemand anders.
Bedenk dan een nieuwe opdracht voor
de nieuwe eigenaar.

4.

Wil je meer doen met lokale democratie?
Kijk op www.democratischzakboekje.nl
voor bouwstenen, tools en voorbeelden.

09

BASIS

Democratisch kompas

17

BOUWSTEEN 1

Inclusieve democratie

27

BOUWSTEEN 2

Gedeelde zeggenschap

37

BOUWSTEEN 3

Gemeenschaps-
democratie

45

BOUWSTEEN 4

Checks & balances

55

BOUWSTEEN 5

Nieuwe politiek

67

BOUWSTEEN 6

Democratie in
het gemeentehuis

77

BOUWSTEEN 7

Maatschappelijke
democratie

85

BOUWSTEEN 8

Maatwerk: van straat
tot regio

95

VERANDERPROCES

Aan de slag!

101

SLOTAKKOORD

In 5 stappen naar
een lokaal
democratisch akkoord

Waarom dit zakboekje?

Inspiratie! Dat is wat dit zakboekje jou geeft. In alle hoofdstukken bieden we jou handvatten om na te denken over de huidige staat van de lokale democratie, maar vooral om te dromen over de toekomst daarvan.

Samen staan we voor de uitdaging om te bouwen aan een vitale, lokale democratie waarin de inwoners een prominenter plek krijgen. Hoe? Om die vraag te helpen

beantwoorden hebben we juist dit boekje gemaakt.

We bieden je allereerst een fundament, de basis met de essentiële waarden van de democratie. Vervolgens bespreken we aan de hand van acht bouwstenen de verschillende elementen (lees: uitdagingen) waaruit de lokale democratie bestaat. Door middel van voorbeelden, vragen en opdrachten schetsen we dilemma's en oplossingen.

Het cement in het bouwwerk van de democratie ben jijzelf. Samen met alle andere inwoners van jouw straat, wijk, dorp, gemeente of zelfs regio. En daarom eindigen we met de belangrijkste les in dit boekje: aan de slag! Misschien denk je bij jezelf "dat kunnen ze wel roepen, maar er verandert toch niets." In dat geval willen we

het volgende zeggen: er is al heel wat bewijs dat er wél wat kan veranderen. Ook bij jou in de buurt.

Te veel bewijs om allemaal op te nemen in dit boekje. Gelukkig hebben we dan het internet nog. Op *democratischzakboekje.nl* vind je veel meer informatie. Lees, laat je inspireren, vraag jezelf af "wat kan ik doen?" en ga aan de slag. Experimenteer en inspireer anderen! Als we dit voor elkaar krijgen, dan is dit zakboekje geslaagd.

*Yorick van Veelen
&
Janet van Zuylen*

Team Democratic Challenge
Den Haag,
17 november 2017

Democratisch Kompas

Is jouw gemeente democratisch?
Dan moeten we eerst bespreken wat
democratie is: wat maakt een proces of
persoon democratisch? We gaan terug
naar eeuwenoude democratische
waarden waarop onze huidige
democratie is gebouwd.

Mensen maken de democratie. Zowel
bestuurders, ambtenaren als bewoners.
Investeer in democratische vaardigheden,
in de democratische professionaliteit van
ambtenaren en het democratisch leiderschap
van bestuurders.

Hoe democratisch ben jij zelf? Een
kritische zelfreflectie is de start van dit
proces: kijk eens in de democratische
spiegel! Werk aan je eigen
democratisch kompas!

“

Het vertrouwen en daarmee de legitimiteit van het (lokaal) bestuur staan onder druk... Het is belangrijk de stabiliteit van het lokaal bestuur opnieuw te verankeren... democratie is de bindende kracht, die onze manier van samenleven draagt.. waarbij het gaat om horen en gehoord worden, om het delen van zeggenschap en stem geven aan iedereen. Dat vraagt om een stevig fundament van democratische waarden en uitgangspunten. Dat zijn de echte ankerpunten voor de democratie, de huidige institutionele vormgeving is dat in ieder geval niet. Gemeenschappelijke waarden en beginselen, zoals het organiseren van tegenmacht, transparantie, tolerantie, dialoog, inclusie, onafhankelijke wetenschap, rechtsproces, gelijkheidsbeginsel, bescherming van minderheden en respect voor andersdenkenden staan centraal. Evenals de algemene beginselen van behoorlijke vertegenwoordiging, het investeren in democratische checks & balances en aandacht voor democratisch burgerschap.

**Uit: Naar een meervoudige
democratie (VNG-rapport
Vd Donk, 2016)**

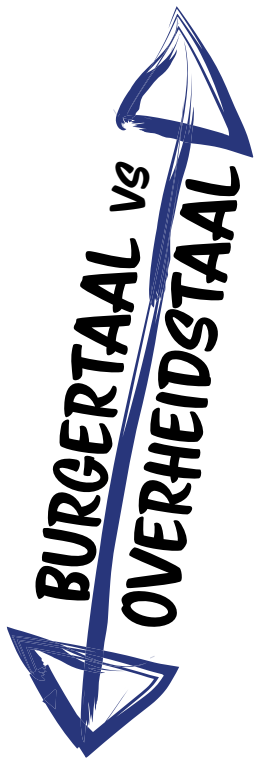
Wie bepaalt waar we naartoe gaan op vakantie?
Hoe reageer jij op overlast in je treincoupé?
Hoe neem je besluiten op je werk?
Democratisch gedrag is niet alleen iets van politici of van die ene actieve buurman. We doen het allemaal. Elke dag. Privé, binnen en buiten huis en op het werk.

Onderzoek je eigen democratische mentaliteit:

- Geef een voorbeeld van een democratisch dilemma in jouw dagelijks leven:

- Wat is daarbij jouw valkuil?:

- Welke democratische principes zijn voor jou belangrijk?:

Burgertaal: Democratische woorden en daden

"Wij zijn een club actieve buurtbewoners en vinden dit een heel leuk initiatief om de schouders onder te zetten."

"We pakken dit op met de buurt. Iedereen mag meedoen."

"We praten met elkaar, we hoeven het niet eens te zijn. Misschien vinden we elkaar en komt daar iets moois uit."

"We gaan langs de deuren en praten met elkaar op Twitter en Facebook."

"Dit gaat ons aan het hart en daar blijven we voor vechten."

"We willen geen ruzie met de buurt, we blijven met elkaar in gesprek."

"We willen geen regeltjes invoeren, we gaan ervan uit dat mensen naar vermogen gewoon meedoen."

Achterliggende democratische waarden

Zeggenschap en invloed
Betrokkenheid
Eigenaarschap

Eigenaarschap
Openheid
Toegankelijkheid

Openheid
Diversiteit

Openheid
Toegankelijkheid

Duurzaamheid

Rechtvaardigheid

Overheidstaal: Democratische norm

Is het initiatief
representatief?

Is het initiatief inclusief?

Is het initiatief deliberatief?

Is het proces transparant?

Werkt het initiatief
professioneel en biedt
het continuïteit?

Is er controle op de uitvoering
en verantwoording

Terra Nova

Bouw samen je eigen democratische mini-maatschappij.

Bij het spel Terra Nova maak je zelf een mini-maatschappij. Het is een spel en discussietool voor democratisch burgerschap. De spelers bouwen hun ideale samenleving op een onbewoond eiland. Tijdens hun avontuur worden ze uitgedaagd door morele dilemma's. Ze verkennen wat voor hen 'juist' is en nemen het heft in eigen handen om hier iets voor te organiseren. Spelend werken aan democratisch burgerschap. Voor leerlingen, maar ook voor bewoners en raadsleden!

www.lisahu.nl/terrano

HOE DEMOCRATISCH BEN IK?

Geef jezelf een cijfer van 1 (zeer laag/slecht) tot en met 5 (zeer hoog/goed).

☐

DELIBERATIE

Ik ga voor een open gesprek, liefst een publiek debat met alle belanghebbenden, waarbij ik mijn eigen aannames ter discussie kan stellen.

☐

ZEGGENSCHAP

Ik probeer zeggenschap zoveel mogelijk te delen met belanghebbende partijen, bijvoorbeeld door bewoners meer invloed te geven op hun dorp, wijk of een beleidsterrein.

☐

INCLUSIE

Ik ga bewust op zoek naar de stem van de minderheid, hoe klein ook. Ik besteed aandacht aan het betrekken van de zwijgende en boze burgers.

☐

TRANSPARANTIE

Ik zorg ervoor dat mijn overwegingen, besluiten en activiteiten zichtbaar en toegankelijk zijn voor iedereen, bijvoorbeeld via een eigen site, blog of actief twitteraccount.

☐

CHECKS EN BALANCES

Ik zorg ervoor dat er ruimte is voor tegengeluid, zoals kritische bewoners, sites, pers of instanties als een rekenkamer en ombudsman.

☐

TEL JE SCORE OP

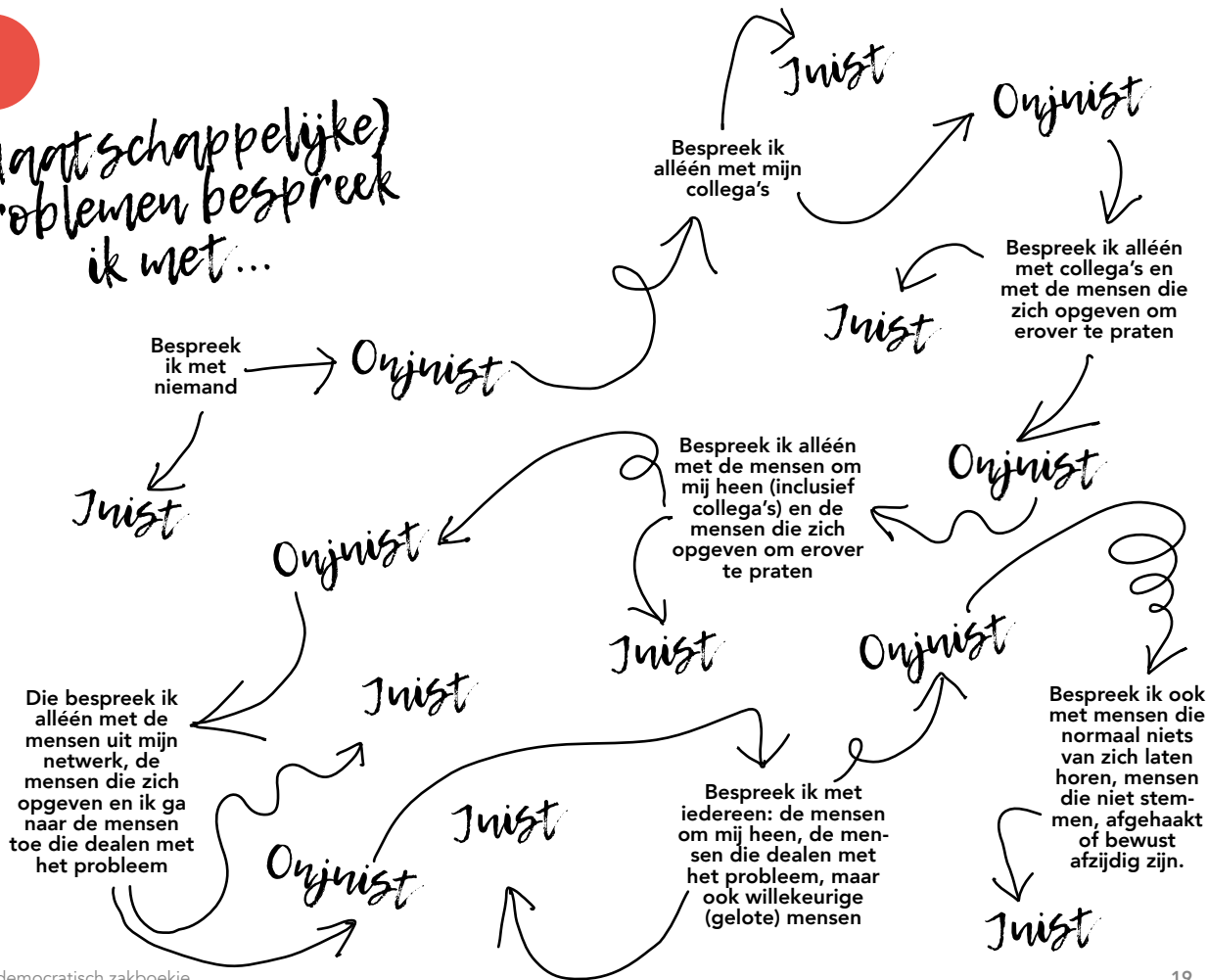

Inclusieve democratie

Iedereen telt mee, daarover zijn we het eens.
Maar hoe zorg je ervoor dat de zaal niet weer
vol zit met witte 50+ mannen? Hoe benader je
inwoners die nog niet meedenken en meedoen?

En hoe houd je rekening met grote of kleine
minderheden? Democratie is niet alleen de
helft+1. In een democratie telt ook die laatste
1% volledig mee. Deep democracy dus.

(Maatschappelijke)
problemen bespreek
ik met...

Coöperatieve wijkraad Groningen

Een wijkraad met
gelote bewoners.

Het is onze wijk dus wij
mogen het zeggen! Wijk-
raden zijn er al jaren. In de
Oosterparkwijk in **Groningen**
doen ze het anders. Er komt
een Coöperatieve Wijkraad
met elf bewoners én zes
gemeenteraadsleden erin.

Wijkbewoners zijn in de
meerderheid. Want als het
gaat over de wijk, weten zij
het beste wat er speelt en
wat er nodig is. De bewo-
ners zijn geloot. Er komt ook
een wijkpanel met 400 ge-
lote bewoners die gevraagd
en ongevraagd advies
geven. Zo kunnen veel meer
Oosterparkers straks mee-
praten over hun wijk.

www.cooperatiewijkraad050.nl

CONSUMPTIEBONNEN

**DRINK EEN KOP
KOFFIE MET EEN
COLLEGA DIE JE
NOOIT SPREEKT**

**MAAK EEN
WANDELING MET
DE BUURMAN VAN
VIER HUIZEN
VERDEROP**

**KNOOP EEN
GESPREKJE AAN MET
EEN ANDERSTALIGE
WIJKGENOOT**

**BIED JE HULP AAN
BIJ IEMAND DIE
40 JAAR OUDER OF
JONGER IS DAN
JIJZELF**

Ga op zoek naar de onderstroom

We zien alleen wat/wie we kennen. Hoe ziet jouw ijsberg eruit? Wie/wat heb je in beeld en wie/wat zitten in een onzichtbare en onbewuste onderstroom?

www.deepdemocracy.nl
of www.verdiepdedemocratie.nl

NIMBY als kracht

Iedereen heeft een belang. Niks mis mee. Democratie is juist het samenleven met verschillende belangen. Zoek en sluit aan bij die belangen.

Iedereen is betrokken (bij iets).

Zoek niet naar manieren om bewoners te betrekken maar zoek naar bewoners die betrokken zijn. Bij hun hond, hun kind, hun auto, straat, sport of iets anders. Iedereen heeft een interesse, hobby, beroep of kwaliteit. Inclusief is een gemeente die aansluit bij de talenten van bewoners.

PLAK DEZE QUOTE OP HET BEELDSCHERM VAN COLLEGA

**WAAROM
MOEILIJK DOEN**

**ALS HET
SAMEN KAN**

LOESJE

BINGO!

ZORG DAT JE TENMINSTE DE TYPETJES VAN TWEE VOLLE RIJTJES (HORIZONTAL, VERTICAAL EN/OF DIAGONAAL) AANWEZIG HEBT BIJ DE VOLGENDE VERGADERING!

CREATIEVELING	CRITICASTER	WAAKHOND	BUREAU-GRATISCHE AMBTENAAR
FACTCHECKER	VISIONAIR	JONGE HOND	DOSSIER-VRETER
WAAGHALS	MILIEUACTIVIST	USUAL SUSPECT	POSITIVO
BOZE BURGER	BORRELAAR	PIETJE PRECIES	VREK

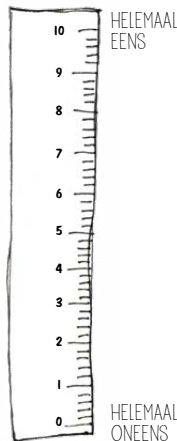
STELLING BOUWSTEEN 1

Het nieuwe
gemeentebestuur
moet beter luisteren
naar bewoners die
hun stem nog niet
laten horen.

Waar zit jij op
de meetlat?

Wat vind jij?

OPDRACHT: GEEF BIJ ELKE
STELLING AAN IN HOEVEERRE JE
HET ER MEE EENS BENT, DOOR
EEN CIJFER TE GEVEN VAN
0 (HELEMAAL ONEENS) TOT
EN MET 10 (HELEMAAL EENS).

**ACTIEPUNTEN VOOR
MIJN GEMEENTE...**

Gedeelde zeggenschap

Het woord democratie stamt af van de Griekse woorden δῆμος (dèmos) en κρατεῖν (kratein). Dat betekent volk en heersen en samengevoegd volksheerschappij of zeggenschap van het volk.

Hoe verdeelt de gemeente die zeggenschap anno 2017? Kunnen bewoner meebeslissen over de inrichting van hun straat? Het lespakket hun kinderen? De verzorging van hun moeder? Niet echt. Zeggenschap mandateren we door eens per vier jaar te stemmen. Maar het kan ook anders.

Wijkbudgetten, dorpsbudgetten

Er is bijna geen gemeente meer zonder wijk- en of dorpsbudget. Meestal gaat het over kleine bestedingen binnen duidelijke randvoorwaarden. En meestal besluit de gemeente zelf over de bestedingen. De ervaring leert echter dat als burgers dit doen dit tot meer kritische en transparante besluitvorming leidt.

Een transparante gemeentebegroting: hoe komt die tot stand en welke rol kunnen inwoners daarbij spelen? De eerste burgerbegrotingen kwamen tot stand in Oldebroek, Geffen en Breda. Een burgerbegroting maakt het makkelijker om te bepalen welke onderwerpen meer geld zouden moeten krijgen en welke minder. De afstand tussen boekhouder en inwoner wordt daarmee kleiner en er ontstaat meer inzicht in de gemeentebegroting.

Breda Begroot

Breda Begroot is een experiment om de afstand tussen gemeente en Bredanaar te verkleinen. Inwoners van twee wijken bepaalden elk op eigen wijze waar het geld voor hun wijk aan moest worden besteed. En deden een voorstel aan de gemeenteraad. Ook veel jongeren, die meestal niet meedoen met dit soort projecten, waren hierbij betrokken.

***Durft de
gemeente(raad)
echt zeggenschap
te delen met
bewoners of
belanghebbenden,
zoals in Middelland
of Breda?***

Right to challenge

In het regeerakkoord 2017 staat weinig over lokale democratie, maar er is wel een alinea over Right to challenge in opgenomen:

'Het kabinet biedt ruimte aan initiatieven van burgers en verenigingen in de samenleving. In overleg met gemeenten willen wij daarom via een Right to challenge-regeling burgers en lokale verenigingen de mogelijkheid geven om een alternatief voorstel in te dienen voor de uitvoering van collectieve voorzieningen in hun directe omgeving. Daarbij gaat het om zaken als het onderhoud van een park, het beheer van sportvelden of andere maatschappelijke voorzieningen.'

Zeggenschap en eigenaarschap

Geef bewoners zeggenschap over publieke middelen of eigenaarschap over publieke taken en ze zullen zich verantwoordelijk voelen en gedragen. Dit zien we bij de sportclub, het buurthuis, de dorpswinkel, het zwembad of de bewonerscoöperatie. Eigenaarschap staat daar centraal. Het publiek domein is van ons, van de buurt of de straat.

DURF IK
ANDEREN
ZEGGENSCHAP
TE GEVEN?

☐

IK LAAT MIJN
BUURTGENOTEN
VOOR EEN DAG
BEPALEN WAT
IK DOE

☐

IK LAAT EEN
GOEDE VRIEND
BEPALEN VOOR
EEN WEEK WAT
IK ELKE AVOND
EET

☐

IK VRAAG EEN
WILLEKEURIGE
VOORBIJGANGER
WELKE FILM IK
MOET KIJKEN DIE
AVOND

☐

IK LAAT MIJN
KINDEREN DE
BESTEMMING VAN
ONZE VAKANTIE
BEPALEN

Mijn persoonlijke stemwijzer

Ik wil absoluut invloed op...

Ik wil sowieso meebeslissen over...

Ik wil kunnen stemmen over...

Ik wil graag kunnen kiezen tussen...

wie is waarvan?

Activiteit	Gemeente - Overheid	Markt - Bedrijven	Bewoners - Gemeenschap
Water			
Brood			
Veiligheid			
Groenbeheer			
Asielopvang			
Spelen			
Integratie			
Energie			
Huishoudelijke hulp			
Ouderenzorg			

Stemmen, maar dan anders

Eens per vier jaar stemmen we voor de gemeenteraad. Wat vertellen we met die stem? Is het een groene stem, een stem voor meer kinderopvang of voor meer parkeerplaatsen? Niemand weet waarom je juist dat ene vakje rood kleurt.

Hoe komen we te weten wat bewoners willen? Vraag bewoners om zich uit te spreken over grote lokale thema's. Met standpuntstemmen bijvoorbeeld.

Of gebruik de oogst van de lokale stemwijzer. Of doe het helemaal anders, bijvoorbeeld via:

hetnieuwkiezen.nl

Meer info:

vng.nl/righttochallenge,
vng.nl/cooperaties

Geef je
score:

HELEMAAL
EENS

HELEMAAL
ONEENS

**ACTIEPUNTEN VOOR
MIJN GEMEENTE...**

Gemeenschaps- democratie

*"Seeing like a state or
seeing like a citizen"*

Burgerdemocratie of volksdemocratie:
eerst de gemeenschap, dan de
gemeenteraad!

We kijken meestal vanuit de staat naar
democratie. We kijken naar wetten,
instituten en de manier waarop we demo-
cratie hebben georganiseerd in ons land.
Maar democratie is meer dan dat. Het is
meer dan politiek, meer dan de gemeen-
teraad en meer dan de Tweede Kamer.

Democratie is de manier waarop wij samenleven.

"Democratie is de bindende kracht, die onze manier van samenleven draagt... Waarbij het gaat om horen en gehoord worden, om het delen van zeggenschap en stem geven aan iedereen." Aldus de commissie van de Donk.

Samenleven in een lokale gemeenschap met verschillende belangen betekent voortdurend belangen afwegen. Bewoners met auto's, honden en kinderen die in dezelfde straat wonen, mensen met verschillende gewoontes in dezelfde portiekwoning. Mensen in een dorp die samen een zorgcoöperatie beginnen.

In een coöperatieve samenleving wordt niet gestemd en is er geen (gemeente)raad. Maar zo'n samenleving is wel democratisch georganiseerd. We zien democratische waarden terugkomen met andere woorden, in gewone mensentaal.

Gemeenschapsdemocratie is een manier van samenleven, waarbij de term gemeenschapsdemocratie. Hoe de mensen zichzelf organiseren, wordt volgens Althusius zichtbaar in een systeem van veelgelaagd zelfbestuur. Voor Althusius was het duidelijk dat de precare balans tussen regering en volk alleen gevonden kon worden in de reorganisatie van de gehele maatschappij met semi-autonome gemeenschappen als ruggengraat.

Democratisch woordenboek

Dit zijn de democratische woorden die de bewoners van Markdal (Breda) gebruiken.

Bewonerstaal	ipv Gemeentetaal
bewoner	burger
zeggenschap	participatie
draagvlak bij overheden	draagvlak bij bewoners
richting(aan)wijzer	visie
van binnenuit	van onderop of van bovenaf
gelijk speelveld	hiërarchische verhoudingen
spelregels	voorschriften
levend document	nota

Democratisch burgerschap

Wat staat hierover in het regeerakkoord?

"Het doel is en blijft dat een school in al haar uitingen handelt in lijn met de democratische rechtstaat."

Het Wilhelmus als eerste stap naar democratisch burgerschap? Democratisch burgerschap leer je vooral in de praktijk: in de buurt, thuis, op de sportclub en/of op je werk. Samenleven is een werkwoord.

DOE

Democratische vaardigheden leer je op de democratische school

DOE is een democratische school voor leerlingen van 4-21 jaar in Eindhoven. Hier worden democratische burgertjes opgeleid! Leerlingen staan op gelijke voet met onderwijzers. Samen zijn ze verantwoordelijk voor de organisatie van de school en hun leerproces. Ze nemen besluiten in sociocratische kringen waarbij alleen zonder bezwaar wordt besloten. De kinderen zijn mede eigenaar van het proces. Vertrouwen, argumentatie en de gemeenschap staan centraal.

www.doe040.nl

KHOR II

Theater als architectuur,
architectuur als theater

In het Limburgse dorp Rimborg is in de zomer van 2017 door de bewoners een tijdelijk theater gebouwd. Vervolgens hebben de dorpsbewoners in dat zelfgebouwde theater een theaterstuk gemaakt over: "hoe bouwen we een gemeenschap?" KOHR-II gebruikt dus theater en architectuur om samen met anderen een zelfredzame, democratische gemeenschap op poten te zetten. Het is een tijdelijk kunstwerk dat het vermogen heeft om voor langere tijd positieve invloed te hebben op en in de gemeenschap.

www.taata-projects.com/khor-ii/

STELLING BOUWSTEEN 3

**Het nieuwe
gemeentebestuur
moet meer
investeren in en
ruimte geven aan de
ontwikkeling van een
democratische lokale
samenleving.**

Geef je
score:

**ACTIEPUNTEN VOOR
MIJN GEMEENTE...**

Checks & Balances

Waarom is Nederland democratischer dan Turkije of Rusland? Omdat hier ruimte is voor tegenspraak, voor kritiek. Voor een goed functionerende lokale democratie is het essentieel dat de gemeente wordt gecontroleerd door tegenmacht, een waakhond. En dat is meer dan een gemeenteraad. Is er ook een onafhankelijke lokale pers, een publieke verantwoording, een kritische ombudsman en lokale (burger)rekenkamer? En worden inwoners gevraagd om de gemeente te controleren?

HOE GOED ZIJN CHECKS EN BALANCES GEORGANISEERD IN JOUW GEMEENTE?

JA NEE

Mijn gemeente heeft
een kritisch onafhankelijk
lokaal nieuwsblad

Kritische bewoners worden
serieus genomen bij het
inspreken in de gemeenteraad

Er is een sterke (burger-)
rekenkamer in mijn gemeente

Alle informatie (overwegingen,
besluiten en activiteiten) van
mijn gemeente is zichtbaar en
toegankelijk voor iedereen

De gemeente betreft inwoners
structureel bij het evalueren
van beleid

De gemeente vraagt inwoners
regelmatig om beleid en uitvoe-
ring te controleren door middel
van burgeraudits of burger-
visitatiecommissies

EENS ONEENS

Kritische bewoners zijn
betrokken bewoners,
die moet je koesteren

De enige waakhond van
de democratie is de
gemeenteraad

DEMOCRACY
IS WHEN THE
PEOPLE CONTROL
THE GOVERNMENT

— Aung San Suu Kyi,
Adviseur van Staat
van Myanmmar

WITHOUT A FREE
AND INDEPENDENT
MEDIA, TRUE
DEMOCRACY IS
UNATTAINABLE

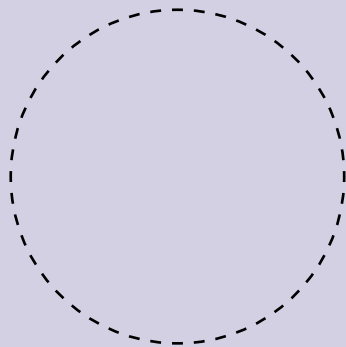
— Warren Christopher,
voormalig Secretary of
State in de VS

De Tweede Mening

Ben je het niet eens met een besluit van de gemeente?

Bijvoorbeeld over jouw verzoek voor huishoudelijke hulp of een traplift? Vraag dan een 'second opinion' bij een burgerpanel, een random gelote groep bewoners. Bij zorgverzekeraar FBTO is het heel gewoon om een klacht of bezwaar voor te leggen aan een panel (www.onderling.nl). De Tweede Mening gaat bij een aantal gemeenten experimenteren met een vorm van 'second opinion' met behulp van een burgerpanel in de WMO. Daarbij zijn meestal niet de regels maar is de redelijkheid bepalend. Zal deze werkwijze straks bijdragen aan betere en beter gelegitimeerde beslissingen?

www.detweedemening.nl

**Knip een kijkgat in de bladzijde
om doorheen te kijken**

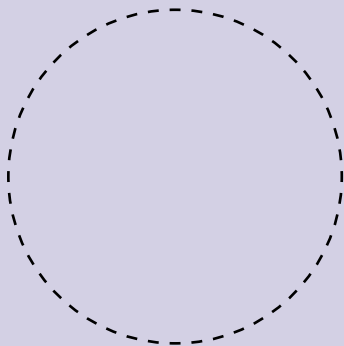
Stel je ziet de gemeente door dit gat:
wat zie je? Hoe worden besluiten genomen?
Hoe transparant is het? Wat kun je niet zien?

.....

.....

.....

.....

Hulptroepen en burgeraudits

De gemeenteraad controleert het College. Maar die taak is niet eenvoudig en de meeste raadsleden houden er niet van. Daarom worden steeds meer 'hulptroepen' ingezet. Meestal deskundigen (in een auditcommissie of lokale rekenkamer), maar ook steeds vaker bewoners met ervaringskennis. Denk aan burgervisitaties, wijk-schouwen, klachtenpanels, burgerjournalisten, budget-monitors, een burgerjury of burgertop. Hierbij ligt de nadruk minder op het controleren van rechtmatigheid en doelmatigheid maar meer op maatschappelijke effecten.

Waakhond democratie

De actie van de wijkagent staat op YouTube, de declaraties van de wethouder zijn te zien op Instagram en tegen de vermeende pedofiel is de buurt een online-actie begonnen. Alles ligt online op straat, maar wie weet hoeveel publiek geld zijn of haar wijk krijgt? Wie kan achterhalen welke raadsleden waarvoor hebben gestemd? Wie ziet het verschil tussen feiten en nep-nieuws over lokale kwesties?

Fact of fake?

- Nederland staat in de top 10 in de internationale democratie-index. (fake, nr. 12)

- Mensen hebben meer vertrouwen in de gemeenteraad dan in de Tweede Kamer (fact)

- Meer dan 60% van de jongeren is niet geïnteresseerd in de lokale politiek (fact)

- Mensen die stemmen op lokale partijen komen uit alle lagen van de bevolking (fake, vooral oudere, laagopgeleide burgers met kleine portemonnee)

- Stemgedrag op lokaal niveau is vooral een weerspiegeling van landelijke voorkeuren en trends (fact)

- Door de groei van de lokale partijen groeit ook het opkomstpercentage bij verkiezingen (fake)

- De meeste mensen vinden dat inwoners vaker moeten kunnen meepraten over belangrijke beslissingen in de gemeente (fact, vindt 63%)

STELLING BOUWSTEEN 4

Gemeentes moeten inwoners beter betrekken bij het controleren van beleid.

Waar zit jij op de meetlat?

Geef je score:

**ACTIEPUNTEN VOOR
MIJN GEMEENTE...**

Nieuwe politiek

"De wijze waarop de gemeenteraad inhoud geeft aan haar functie is geen vanzelfsprekendheid meer", aldus Jacques Wallage.

De raad zit in spagaat. Veel gemeenteraadsleden worstelen met hun rol: hoe gaan we om met maatschappelijk initiatief? Wat laten we aan de samenleving? Hoe faciliteren we?

Wat is dan nog onze rol als democratisch gekozen orgaan? En wat is tegenwoordig nog de rol van politieke partijen?

De gemeenteraad met politieke partijen vormt het kruispunt van de lokale democratie. Maar die partijen hebben het niet makkelijk. Slechts 2 procent van de Nederlanders is nog lid.

"Kiezers hebben wel vertrouwen in politiek, maar niet in politici."

Johan Remkes in het tussenrapport over de toekomst van het parlementair stelsel

"DE ECHTE CRISIS BESTAAT NIET IN DE DEMOCRATIE, MAAR IN DE GEVESTIGDE PARTIJEN. DE BESTUURSCULTUUR IS NIET AANGEPAST AAN DE NIEUWE REALITEIT."

Tom van der Meer
(Lokaal Kiezers Onderzoek)

Vernieuwing van partijpolitiek, drie voorbeelden

Een vitale lokale democratie vraagt om een andere politiek en een andere rol van de raad. Bij politieke partijen zien we echter maar weinig vernieuwing. Een paar uitzonderingen.

In **Kaag en Braassem** heeft de politieke vereniging PRO in 2014 gezorgd voor een nieuw elan in de lokale democratie. Met onder andere een procesakkoord, een collegeprogramma op basis van overeenkomsten tussen alle partijen en wethouders die benoemd worden op basis van geschiktheid (in plaats van partij).

100% **Groningen** is een lokale partij die gaat werken met Sinder (Stem in de Raad), een digitaal forum om bewoners actief mee te laten denken met besluiten.

De Piratenpartij **Amsterdam** heeft het verkiezingsprogramma laten crowdsourcen en nodigt nadrukkelijk ook niet-leden uit om mee te praten en beslissen.

Kent u nog voorbeelden?

Werkwijze gemeenteraad

Een jaar experimenteren met de gemeenteraad.

In **Amersfoort** heeft de gemeenteraad een jaar lang verschillende experimenten uitgevoerd om andere werkwijzen uit te proberen. Bijvoorbeeld over insprek-tijd voor burgers in de raad, over deep democracy en loting. Wat goed ging leidde tot structurele aanpassing, wat niet goed ging, daar leerden we van.

De raad op pad. In **Raalte** bezocht de gemeenteraad het afgelopen jaar alle dorpskernen. Met een open agenda, luisterend naar de bewoners. Elk gesprek was anders en het ging niet altijd goed. Een leerproces waar de raadsleden steeds beter in zijn geworden.

Zie de
factsheets op
[democratic-
challenge.nl](https://democratic-challenge.nl)

Advies aan raadsleden

(van de Raad voor het Openbaar Bestuur, Rob):

De Rob pleit in zijn advies '15,9 uur, de verbindende rol van het raadslid in een vitale democratie' voor een andere rolinvulling en tijdsbesteding van het raadswerk. Het verbeteren van de contacten met de samenleving staat daarin centraal. Enkele aanbevelingen van de Rob:

1.

Wees meer volks- vertegenwoordiger

Er is meer tijd en aandacht nodig voor gesprekken en contacten met de lokale samenleving, als basis voor het functioneren in de gemeenteraad.

2.

Voorkom overmatige politisering

Juist de lokale democratie wordt traditioneel gekenmerkt door een focus op pragmatische oplossingen.

3.

Zorg voor democratische kwaliteit van besluit- vormingsprocessen

Het proces is net zo belangrijk als de inhoud van de besluitvorming. Door burgers waar mogelijk bij de besluitvorming te betrekken, tegelijk oog te houden op democratische en rechtstatelijke waarborgen en telkens opnieuw duidelijkheid te verschaffen over ieders rol kan het draagvlak voor de besluiten worden vergroot.

CONTROLEUR

KADERSTELLER,
BELEIDSVORMERBEWAKER
CHECKS EN
BALANCESBORGER VAN
DEMOCRATISCHE
WAARDENARCHITECT VAN
DEMOCRATISCHE
PROCESSENVERBINDER
TUSSEN
BURGER EN
BESTUUR

VISIONAIR

OMBUDSMAN,
STEM VAN
BEWONERSANDERE ROL,
NAMELIJK.....
.....
.....DE VELE
ROLLEN
VAN EEN
RAADSLID

Naast volksvertegenwoordiger, kadersteller en controleur moet je als raadslid ook steeds meer verbinder zijn.

De Rob en anderen menen zelfs dat die verbindende rol veruit de belangrijkste rol is.

Omcirkel de rol die jij het belangrijkste vindt.

Wat is jouw stijl?

Elk raadslid heeft zijn eigen politieke stijl. Daar horen kwaliteiten en valkuilen bij. Welke stijl past bij jou?

Stijlen	Kern-kwaliteiten	Valkuilen
Ombudsman	Maatschappelijke oriëntatie, herkenbaarheid bij de burgers	Populistisch, gedetailleerd, sterk op publiciteit gericht
Partijpoliticus	Inhoudelijke, integrale visie	Selectief, eenzijdig, doel heiligt de middelen
Bestuurder	Goed op de hoogte, constructieve houding	Technocratisch, bureau-cratisch, afstandelijk ten opzichte van burgers
Coach	Niet scoren, effectief verbinden van bureaucratie en samenleving	Gering politiek profiel, afwezig in grote debatten
Volger	Betrouwbaar, loyaal en ontspannen	Passief, behoudend, procedureel.

Verfris de lokale democratie

10 beloften van (nieuwe) raadsleden die willen werken aan een frisse vitale lokale democratie

1. Ik wil experimenteren met raadsvergaderingen om burgers meer ruimte te geven

2. Ik wil burgers meer mogelijkheden geven het budget te beïnvloeden en mee te denken

3. Ik gebruik graag de kennis van burgers bij beleidsontwikkeling

4. Ik geef burgers zelf de kans beleid te maken en uit te voeren.

5. Ik geef ruimte om burgers te laten oordelen in moeilijke afwegingen

6. Ik stel burgers in staat over belangrijke besluiten te stemmen

7. Ik ben bereid burgers resultaten te laten controleren

8. Ik nodig uit tot meer interactie over verantwoording

9. Ik bevorder permanente toetsing van de kwaliteit van de participatie

10. Ik ga werken als een gemeenteraadslid dat niet over de gemeenschap gaat, maar erin staat.

Onderteken
Ga naar www.ikverfris.nl

WAT IS JOUW DEFINITIE?

DEMOCRATIE IS...

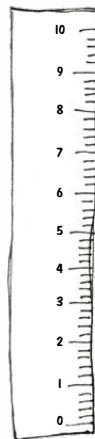
- ☐ DAT IEDEREEN KAN ZEGGEN
WAT HIJ OF ZIJ VINDT
- ☐ FIJN SAMENLEVEN MET MENSEN
DIE VERSCHILLEND ZIJN
- ☐ DIE POPPENKAST IN
HET GEMEENTEHUIS
- ☐ DE MINST SLECHTE MANIER
OM EEN LAND TE BESTUREN
- ☐ DAT IEDEREEN EEN STEM HEEFT,
VRIJE VERKIEZINGEN
- ☐ DE MEERDERHEID BESLIST
- ☐ ANDERS, NAMELIJK: . . .

STELLING BOUWSTEEN 5

Vernieuwing van
gemeenteraadswerk
en partijpolitiek moet
hoog op de lokale
democratie-agenda.

Waar zit jij op
de meetlat?

Geef je
score:

HELEMAAL
EENS

HELEMAAL
ONEENS

ACTIEPUNTEN VOOR MIJN GEMEENTE...

Democratie in het gemeentehuis

De gemeente is er voor de gemeenschap.

Een ambtenaar als publieke dienaar
(civil servant). Hoe staat het dan met
de democratie in het gemeentehuis?

Overheidsparticipatie: is de ambtelijke
organisatie zo ingericht dat de dynamiek
in de lokale samenleving centraal staat?

Werken we aan democratische processen?

Wie bewaakt de democratische kwaliteit?

Worden ambtenaren ook opgeleid als
'democratisch professional'? Wat is
precies de rol van de burgemeester,
gemeentesecretaris en griffier?

OVERHEIDSPARTICIPATIE EN OLIFANTENPAADJES

5 VALKUILEN BIJ OVERHEIDSPARTICIPATIE IN DE PRAKTIJK

Aan overheids-participatie doen omdat de gemeente niet meer alles kan betalen

Werkwijzen burgerparticipatie zijn de leidraad voor overheids-participatie.

De gemeente richt zich met overheids-participatie uitsluitend op actieve bewoners

Wijk- en dorpsraden worden als belangrijkste partners gezien. Kleine, informele en vluchtige initiatieven komen niet in beeld of worden onvol-doende gewaardeerd

Voorlopers als alibi-matchmakers

Noemen we het overheidsparticipatie? De valkuilen laten zien dat het begrip overheidsparticipatie makkelijk geclaimd en verkeerd geïnterpreteerd kan worden, waardoor een vertekend beeld ontstaat. Zoek er een eigen begrip voor, zodat je als gemeenschap (gemeente en samenleving) zelf de praktische invulling en sfeer kunt bepalen. In Schiedam heet het bijvoorbeeld 'Schiedams Doen', in Maastricht 'Samen kunnen we het zelf', in Oldebroek 'Oldebroek voor mekaar', in Utrecht 'Wij maken Utrecht'.

DE DECALEIDOSCOOP UIT SPIEGELVAGEN

Werkt de gemeente aan een organisatie waarin niet het ritme van de klassieke beleidscyclus leidend is, maar het ritme van de samenleving? Vindt er dialoog plaats over de werkprocessen van politiek en apparaat met initiatiefnemers?

Is de gemeentelijke organisatie (de politici, de bestuurders, de ambtenaren) zichtbaar en aanspreekbaar op straat, in buurten en in wijken en weet zij wat daar speelt ('stadhuis op straat', 'frontlijnorganisatie')?

Worden ambtenaren aan- en bijgestuurd op hun vermogen om maatschappelijke initiatieven (en burgers in het algemeen) respectvol, diensverlenend en volwassen te benaderen en zo te voorkomen dat initiatieven worden gefrustreerd, ingekapseld of geannexeerd?

Wordt er werk gemaakt van een continue dialoog over wederzijdse verwachtingen tussen overheid en actieve burgers en wordt de confrontatie daarbij niet geschuwd?

www.decaleidoscoop.org

Het nieuwe werken = democratisch werken

“Allemaal mooi en aardig al die lokale experimenten, maar wat verandert er nou echt in de hoofden en het gedrag van de ambtenaren op het gemeentehuis?”

Wat betekenen democratische ontwikkelingen bijvoorbeeld voor het HRM-beleid, de organisatiestructuur of het nieuwe werken van de gemeente? Veel gemeenten zijn bezig met organisatie verandertrajecten. Ambtenaren moeten flexibeler werken, meer zelfsturende teams, resultaatgericht, opgave centraal, dienstverlenend... Deze veranderingen staan vaak los van veranderingen in de lokale democratie. In het project **‘democratisch professionalisme’** wordt bewust gezocht naar een koppeling: hoe bevorder je dat ambtenaren hun democratisch kompas opzetten? Het nieuwe democratisch werken betekent veel meer cocreatie, initiatieven faciliteren en het organiseren van democratische processen. Gemeenten als Assen, Hellendoorn of Peel en Maas zetten in op overheidsparticipatie of zelfsturing als principe voor de veranderende gemeente.

VOORBEELD

Komt een initiatiefnemer bij de gemeente....

In **Utrecht** zijn tien initiatiefnemers en tien ambtenaren een jaar lang aan elkaar gekoppeld. Op zoek naar een betere onderlinge samenwerking. Hoe moeten ambtenaren omgaan met initiatiefnemers én vice versa? Duidelijke afspraken en verwachtingen, één aanspreekpunt en op zoek naar kansen in plaats van belemmeringen. Er is rollenspel gemaakt en zelfs een handboek ‘Hoe ga je als initiatief om met een ambtenaar’. Maar de belangrijkste les: zoek elkaar op om elkaars energie en frustraties te delen.

WELKE **rol** PAST HET BEST BIJ
WELKE **FUNCTIE** MET BETREKKING
TOT DEMOCRATIEVERNIEUWING?

VERBIND DE **FUNCTIE** MET DIE **rol**.

RAADSLID

AMBTENAAR

WETHOUDER

BURGEMEESTER

GRIFFIER

**GEMEENTE-
SECRETARIS**

INWONER

**COLLEGE
VAN B&W**

Controleur

Regisseur

Ondersteuner

Begeleider

Initiator

Helikopterview

Aanjager

Kennisexpert

Adviseur

Vertrouwenspersoon

Procesbewaker

Evaluator

Geen rol

Eindverantwoordelijke

EHBOVERHEIDSPARTICIPATIE

Zelfanalyse Organisatieverandering

Wat kan ik zelf
als ambtenaar
doen?

1. Ik zie Overheidsparticipatie als een (permanent) veranderproces voor de hele organisatie: structuur, cultuur, talenten, experimenten...
2. Ik organiseer steun vanuit de ambtelijke en bestuurlijke top voor mijn experimenten.
3. Ik heb een lange adem; ik blijf mijn doelen nastreven en uitdragen met oog voor timing, dosering en energie van anderen.
4. Ik heb een intern clubje Overheidsparticipatie-pioniers om mij heen verzameld, om samen op te trekken.
5. Ik leer en profiteer van de interne weerstand tegen verandering.
6. Ik haal 'de buitenwereld' zoveel mogelijk de interne organisatie in, om zo externe druk te organiseren voor de nodige verandering.

Hoe hoger je score, hoe meer je werkt als participerende ambtenaar die probeert aan te sluiten op wensen en initiatieven van burgers. Op basis van je scores kun je zelf of met anderen reflecteren over vragen als: wat doe je nu al wel, wat doe je (nog) niet en waarom, wat kan er beter, wat heb je daarvoor nodig en wat ga je daar concreet voor/aan doen?

www.lokale-democratie.nl

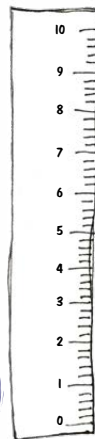
Zet je kop koffie neer, leun achterover en denk eens even na over hoe jouw gemeente beter kan luisteren naar haar inwoners.

STELLING BOUWSTEEN 6

**De gemeente moet
meer investeren
in democratisch
professionalisme en
processen binnen het
gemeentehuis.**

Waar zit jij op
de meetlat?

**Geef je
score:**

HELEMAAL
EENS

HELEMAAL
ONEENS

**ACTIEPUNTEN VOOR
MIJN GEMEENTE...**

Maatschappelijke democratie

Vernieuwing van de lokale democratie is geen doel op zich, maar een essentieel onderdeel van de veranderingen in de zorg, het sociaal domein, de omgevingswet en de energie- en duurzaamheidsagenda. Het gaat om een 'radicale omkering' volgens VNG-directeur Jantine Kriens. Dit betekent ruimte voor initiatief, meer zeggenschap en eigenaarschap bij bewoners en belanghebbenden.

Verbind de democratie-agenda stevig met de sectorale agenda's.

"Democratie is méér dan politiek alleen", is de titel van een rapport van de Raad voor het openbaar bestuur (Rob) van juni 2017. In alle maatschappelijke domeinen worden tal van beslissingen genomen die de leefwereld van inwoners raken, zoals zorg, volkshuisvesting en onderwijs. Wanneer en op welke manier betrek je inwoners hierbij?

Zie
rob-rfv.nl

Maatschappelijk aandeelhouderschap

Hoe kunnen we de

Nijmegenaren meer

'aandeelhouder' laten worden van maatschappelijke functies als onderwijs, zorg en wonen?

GroenLinks-raadslid Pepijn

Boekhorst weet dat de gemeente daar niet over gaat maar is wel het gesprek aangegaan met schoolbesturen, woningbouwcorporaties en welzijnsstichtingen. Nieuwe vormen van zeggenschap van huurders, patiënten en leerlingen kwamen ter sprake tijdens het congres 'Medezeggenschap 2.0'.

Radicale omkering

"We zijn op weg van hiërarchisch naar horizontaal en van gesloten naar transparant. Er is sprake van een radicale omkering... Natuurlijk is de radicale omkering nog niet overal een feit. Dat gaat niet van de ene op de andere dag. Gemeenten, inwoners en organisaties moeten zich bewust worden van hun nieuwe rol. Vaste formats werken niet meer. Overheid, inwoners en maatschappelijke organisaties bedenken samen oplossingen en werken die samen uit."

VNG-directeur Jantine Kriens.

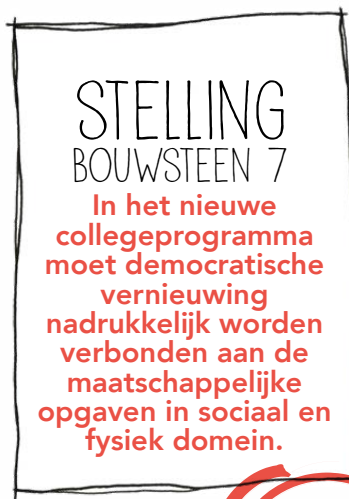
Nieuwe vormen van democratie

Decentralisaties in het sociaal domein (3D) en het fysiek domein (Owet) leiden ook tot democratisering van deze domeinen. Niet alleen in de vorm van meer bevoegdheden bij de gemeenteraad, maar ook in de vorm van een zoektocht naar nieuwe vormen van democratie. Denk aan een gelote sociale raad in Peel en Maas of een experiment in Breda/Markdal waar bewoners de regie hebben bij het maken van een omgevingsplan.

Advies van Raad voor het openbaar bestuur (Rob)

"Mensen hebben te weinig invloed op het reilen en zeilen van hun woningcorporaties, zorginstellingen en onderwijsorganisaties. Huurders, patiënten, leerlingen en hun ouders zijn dan wel niet de formele maar wel de morele eigenaar van deze organisaties. Dat moet zichtbaar worden gemaakt door mensen meer zeggenschap te geven over de instellingen die hun leven op de belangrijke gebieden van wonen, zorg en scholing bepalen."

Rapport Democratie is meer dan politiek alleen. Burgers aan het roer in hun leefwereld. (juni 2017)

Geef je score:

HELEMAAL
EENS

HELEMAAL
ONEENS

ACTIEPUNTEN VOOR MIJN GEMEENTE...

Maatwerk: van straat tot regio

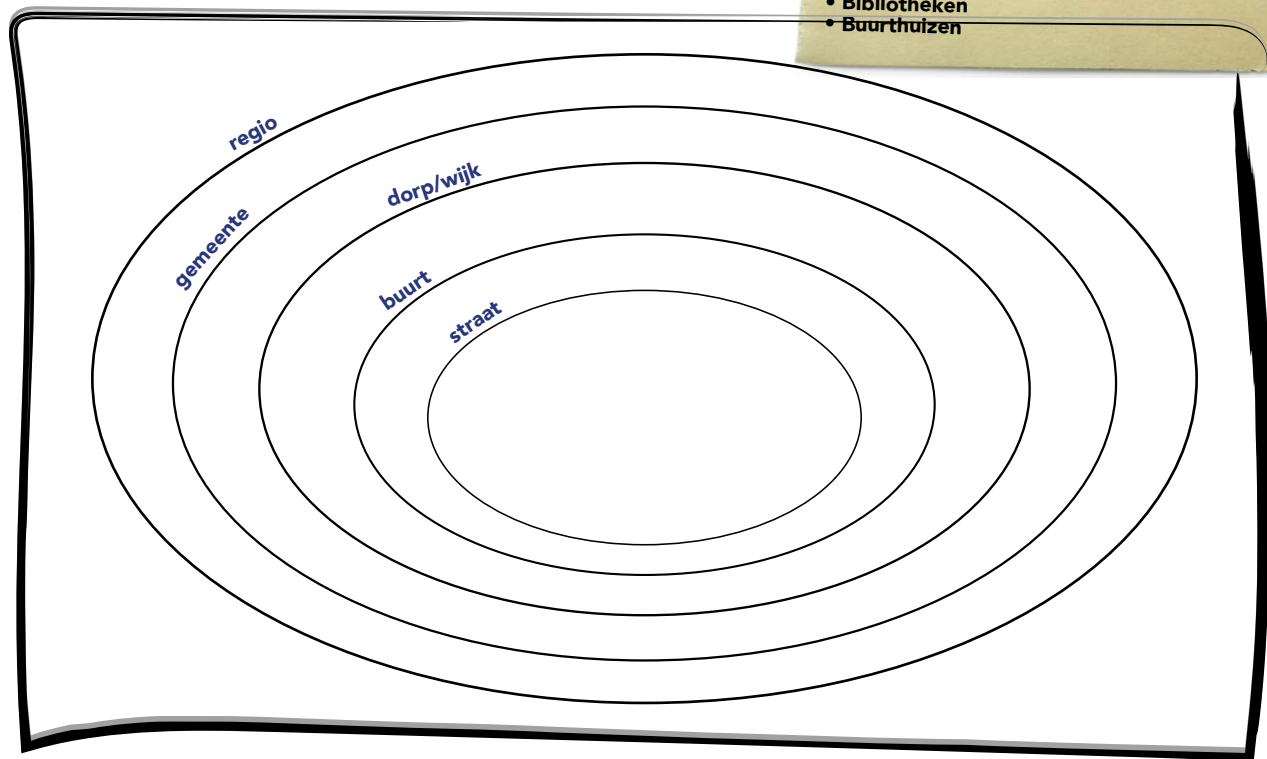
Hoe democratisch is jouw straat, jouw wijk en jouw regio? Elke maatschappelijke opgave kent zijn eigen schaal: de inrichting van een buurtplein, oprichting van een energietoekomst, de plek van een asielzoekerscentrum. Steeds andere betrokkenen en democratische processen.

Elke gemeente verschilt. Daarbinnen verschillen de dorpen en wijken. Het ene dorp neemt graag het groenbeheer over, het andere dorp niet. De ene wijk laat zijn stem goed horen, bewoners van een andere wijk hoor je nooit. Zoek de vorm van democratie die past bij jouw gemeente.

8 Op welk niveau organiseer je democratie?

SCHRIJF DEZE THEMA'S
IN DE KRINGEN

- Zwembaden
- Openbaar vervoer
- Groenvoorziening
- Bibliotheken
- Buurthuizen

**Maatwerkdemocratie.
Naar een krachtiger,
treffekere gemeenteraad
2020 als kruispunt in de
lokale democratie (2016).**

“Opvattingen over wat een gemeenteraad moet doen en hoe die zich tot het bestuur en burgers moet verhouden, verschillen van gemeente tot gemeente, al naar gelang de lokale omstandigheden en de actualiteit: in elke gemeente ligt het anders...”

*Denktank Vereniging
van Nederlandse
Gemeenten onder leiding
van Kajsa Ollongren.*

**Maak Verschil. Krachtig
inspelen op regionaal eco-
nomische opgaven (2016).**

“Op dit moment constateren wij dat het openbaar bestuur nog te uniform is ingericht en in zijn werking te weinig flexibel is... In de regio’s zijn de opgaven verschillend en wordt er bestuurlijk verschillend op ingespeeld. Wat de regionale schaal is en hoe de bestuurlijke aanpak het beste kan worden vormgegeven, kan ook per opgave verschillen.”

*Studiegroep Openbaar
Bestuur.*

“Dream
big,
start,
small”

Kernendemocratie West Betuwe?

Geldermalsen, Neerijnen en Lingewaal vormen vanaf 1 januari 2019 de nieuwe gemeente West-Betuwe. Ze hebben dan met totaal 26 dorpskernen samen één gemeenteraad. Hoe bepaal je de agenda van die 26 verschillende kerndemocratieën? In West-Betuwe organiseren ze daarvoor een 'bidboek-procedure'; iedere inwoner mag aangeven wat er goed gaat en beter moet in zijn of haar kern. De 26 bidboeken vormen samen een gedeelde toekomstvisie voor de nieuwe gemeente. En hoe organiseer je vervolgens een 'kernen-democratie'?

Wist je dat?

*** de gemeente Sudwest Fryslan maar liefst 74 dorpskernen telt?**

in de Schepenstraat in Rotterdam bewoners in een meningspeiling kozen voor een herinrichtingsplan van een groep bewoners? Soort straatreferendum dus.

in Amsterdam-Oost via loting bewoners worden geselecteerd die samen twee herontwerpen van de straat maken. De buurt kiest vervolgens het beste voorstel

de gemeente Molenwaard ('de gemeente zonder gemeentehuis') vooral inzet op kerngericht werken? Wat de kernen willen staat centraal. De ene kern wil een kernambtenaar, de ander doet het liever zelf.

in Oldebroek aan alle dorpen is voorgelegd of ze een burgerbegroting willen en dat twee dorpen een vorm van burgerbegroting hebben gekozen?

in Twente wordt gezocht naar nieuwe vormen van regiodemocratie. Dit werkt niet alleen als de gemeenteraad 'grip heeft op' de regio. Zoek ook andere democratische arrangementen en processen.

STELLING BOUWSTEEN 8

**De gemeente moet
meer inzetten op
maatwerk: investeren
in vormen van
dorps-/kern-, wijk- en
regiodemocratie**

Waar zit jij op
de meetlat?

**Geef je
Score:**

**ACTIEPUNTEN VOOR
MIJN GEMEENTE...**

Aan de slag!

En nu is het tijd voor verandering; van denken naar doen, van challenge naar change! Experimenteer en leer en probeer opnieuw. Betrek inwoners, organisaties, bestuurders, raadsleden en vernieuw de lokale democratie. Hier een paar ingrediënten voor een geslaagde veranderaanpak:

En nu is het tijd voor verandering; van denken naar doen, van challenge naar change! Experimenteer en leer en probeer opnieuw. Betrek inwoners, organisaties, bestuurders, raadsleden en vernieuw de lokale democratie. Hier een paar ingrediënten voor een geslaagde veranderaanpak:

- A** Agendeer verandering aan de top. Geen verandering zonder urgentie, ook aan de top
- B** Begin klein, zoek laaghangend fruit, maak de vernieuwing zichtbaar
- C** Geef ruimte aan experimenten, stimuleer het leren en zorg voor borging van lessen
- D** Veranderen doe je samen, in gemengde groepen met raadsleden, ambtenaren, B&W en bewoners
- E** Geef regelruimte; sluit systeeminnovaties niet bij voorbaat uit
- F** Neem de tijd, zorg voor een lange adem en hou vol!

Van challenge naar change

Experimenten van de Democratic Challenge zijn vooral pilots van beperkte omvang, procesvernieuwingen binnen het bestaande stelsel. Dit past binnen de zoektocht naar nieuwe verhoudingen in een netwerkdemocratie. Een stapsgewijs proces, dat met vallen en opstaan gepaard gaat. De volgende stap is van losse experimenten een breed veranderproces te maken gericht op gedrag en houding.

Voorbeelden

'Wij maken **Utrecht**', 'Ruim baan voor initiatief', 'Samen leren en werken aan de stad'. Dit zijn verschillende leertrajecten over samenwerking tussen Utrechtse ambtenaren en initiatiefnemers.

- De 'gemengde leergroepen' van ambtenaren, raadsleden en bewoners die het veranderproces in **Amersfoort** begeleiden.

- Veranderprocessen vanuit een toekomstvisie, zoals 'zelfsturing' in **Peel en Maas** of vanuit een brede veranderaanpak zoals in Hollands Kroon.

Systeem-innovaties?

Vernieuwing van de lokale democratie kan ook verandering van huidige regels, kaders en instituties betekenen, zonder daarbij de waarden van de democratische rechtsstaat uit het oog te verliezen. Code Oranje heeft het over 'herontwerp' van de democratie en zoekt samen met BZK naar experimenteerruimte in de Gemeentewet.

Denk ook eens aan:

een alternatief kiesstelsel bij herindelingen

- standpuntstemmen naast raadslidstemmen
- vormen van dorps-, wijk- en regiodemocratie
- veel grotere of juist veel kleinere gemeenteraden
- radicalere vormen van burgerbestuur of netwerkbestuur

Wat als....

- ... er geen gemeenteraad zou zijn?
- ... er geen gemeente zou zijn?
- ... er geen politieke partijen zouden bestaan?
- ... jij de baas zou zijn van de gemeente?
- ... je alle experimenteer-ruimte zou krijgen die je kan bedenken?
- ... als we de verkiezingen op 21 maart 2018 heel anders kunnen doen?

Hoe zou de lokale democratie er dan uit zien?

SLOT

SLOT AKKOORD

**Schrijf een
lokaal
democratisch
akkoord**

Alle gemeenten werken aan de vitalisering van de lokale democratie. Met dit zakboekje geven we een aantal bouwstenen om dat iets systematischer aan te pakken. Het zijn 8 bouwstenen voor een democratische gemeente. Op basis van de lessen van 2 jaar experimenteren met de Democratic Challenge. We dagen alle nieuwe gemeentebesturen uit om op basis van deze bouwstenen voor de komende vier jaar een eigen Lokaal Democratisch Akkoord te maken.

Uitgangspunten van zo'n akkoord zijn:

Lokale democratie is meer-
voudig en maatwerk

-

Democratische waarden vormen de basis voor een vitale lokale democratie

-

Iedere gemeente heeft zijn eigen uitdagingen en formuleert een eigen akkoord

-

Investeren in de kwaliteit van de lokale democratie is vooral investeren in mensen

In 5 stappen naar een lokaal democratisch akkoord

stap 1

Beginpunt- Analyse van de lokale democratie: de bouwstenen

Maak eerst een 'foto' van de lokale democratie: wat voor democratie past bij deze gemeente, bij dit dorp, deze buurt? En wat voor gemeenteraad willen we zijn? Welke functies en rollen willen we pakken? Hoe 'scoort' de gemeente op de 8 bouwstenen? Wat gaat goed en wat kan beter? Wat zijn de drie uitdagingen voor de komende jaren? (op basis van bouwstenen, zelf invullen)

Dit zijn de bouwstenen. Vul bij elke stelling jouw cijfer in.

Wij score:

1 Inclusieve democratie

Het nieuwe gemeentebestuur moet beter luisteren naar bewoners die hun stem nog niet laten horen.

2 Gedeelde zeggenschap

De nieuwe gemeenteraad deelt meer zeggenschap met bewoners.

3 Een lokale democratische samenleving

Het nieuwe gemeentebestuur moet meer investeren in en ruimte geven aan de ontwikkeling van een democratische lokale samenleving.

4 Checks & Balances

Gemeentes moeten inwoners beter betrekken bij het controleren van beleid

5 Nieuwe politiek

Vernieuwing van gemeenteraadswerk en partijpolitiek moet hoog op de lokale democratie agenda

6 Democratie in het gemeentehuis

De gemeente moet investeren in democratisch professionalisme en processen binnen het gemeentehuis.

7 Maatschappelijke democratie

In het nieuwe collegeprogramma moet democratische vernieuwing nadrukkelijk worden verbonden aan de maatschappelijke opgaven in sociaal en fysiek domein

8 Maatwerk: van straat tot regio

De gemeente moet meer inzetten op maatwerk: investeren in vormen van dorps-/kern-, wijk- en regiodemocratie

Top 3 belangrijkste bouwstenen voor mijn gemeente (zelf invullen)

1

2

3

Dit ga ik doen:

Met deze mensen ga ik dit bespreken:

stap 2

Wat?

Maatschappelijke agenda

Formuleer samen met de lokale samenleving een agenda van de bewoners en bedrijven. Bijvoorbeeld met een dorps/wijk-agenda of toekomstvisie.

Voorbeelden: in 2014 is in Papendrecht een inspiratie-agenda gemaakt, in West Betuwe wordt gewerkt aan 26 bidboeken vanuit 26 dorpskernen. Dit kan ook met behulp van een peiling, bewonerspanel of door op de verkiezingsdag te vragen naar standpunten over belangrijke lokale thema's.

*Hoe ga ik
dit in mijn
gemeente
doen?*

*Met wie
ga ik dit
bespreken?*

stap 3

Hoe?

Procesafspraken

Maak afspraken met alle betrokkenen over hoe je de komende vier jaar met elkaar wilt omgaan; een procesakkoord over rollen, verhoudingen en democratische vernieuwingen. De VNG-Denktank 2016 (onder leiding van Kajsa Ollongren) beveelt aan om 'duidelijke afspraken te maken over taken en rollen tussen gemeenteraad, college en inwoners gedurende de raadsperiode.' Voer deze discussie, breng duidelijke focus aan in het werk van raadsleden en leg de afspraken vast in een procesakkoord. Voorbeelden: in 2014 hebben gemeenten als Utrechtse Heuvelrug, Oude IJsselstreek, Kaag en Braassem en Alblasserdam een soort procesakkoord afgesloten. Een raadsbreed akkoord met afspraken over democratische processen tussen college, raad, bewoners en ambtenaren.

*Welke
proces-
afspraken
zijn voor
mijn
gemeente
belangrijk?*

*Met wie
ga ik dit
bespreken?*

stap 4

Wie?

Portefeuillehouder

Ten slotte moet er iemand verantwoordelijk zijn voor de democratische kwaliteit: wie wordt de 'portefeuillehouder' voor de kwaliteit van de lokale democratie? Bijvoorbeeld de democratische kwaliteit van beleidsvoorbereiding en besluitvorming, het democratisch professionalisme van ambtenaren, het democratisch kompas van bestuurders en democratische vaardigheden van iedereen.

Wie gaat het gesprek aan over de kwaliteit van de lokale democratie?

- De burgemeester? _____
- De gemeenteraad? _____
- De raadsgriffier? _____
- Een wethouder? _____
- Iemand anders...? _____

stap 5

Formatie en vorming democratisch lokaal bestuur

En dan zijn de verkiezingen achter de rug en sluiten de deuren van het gemeentehuis zich weer voor een geheimzinnig formatieproces waar de kiezer weinig zicht op heeft. Laten we proberen het in 2018 net iets transparanter te doen. Met openbare gesprekken, betrokkenheid van alle politieke partijen om te komen tot een breed akkoord over de punten waar iedereen het over eens is.

Nieuwe ronde, nieuwe kansen. 21 maart is het zo ver. Een uitgelezen kans om te investeren in een vitale meervoudige democratie. Lokaal moet het gebeuren en u kunt het verschil maken.

Tijd voor een nieuw lokaal democratisch akkoord!

Wat is volgens u het belangrijkste agendapunt voor het nieuwe college? Zet de volgende agendapunten in volgorde van belangrijkheid

- Vernieuwing rol politieke partijen
- Training gemeenteraadsleden
- Verbinding participatieve en representatieve democratie
- Betrekken van afzijdige groepen
- Vernieuwing rol van de gemeenteraad
- Vrijheid tot maatwerk
- Gemeenschapsdemocratie
- Dienstverlenende overheid
- Budget en regelruimte voor experimenten
- Andere checks & balances
- Overdracht publieke taken
- Gebruik digitale instrumenten
- Zeggenschap delen/overdragen
- Meer vormen van directe democratie
- Democratisch burgerschap

1	_____
2	_____
3	_____
4	_____
5	_____
6	_____
7	_____
8	_____
9	_____
10	_____
11	_____
12	_____
13	_____
14	_____
15	_____

knip uit

Lokaal Democratisch Akkoord

3 belangrijkste bouwstenen:

1 _____

2 _____

3 _____

acties:

procesafspraken:

ondertekend door:

Maak zelf een top 3 van de beste
ideeën uit het democratisch zakboekje

Maak hier een opdracht voor
de nieuwe eigenaar

— Colofon —

Den Haag, november 2017

Het democratisch zakboekje
is een uitgave van
de **Democratic Challenge**
(BZK/VNG)

*inhoudelijk concept
en redactie*

TEAM DEMOCRATIC CHALLENGE:
YORICK VAN VEELEN,
JORNT VAN ZUYLEN

*creatief concept en
eindredactie*

MATERS&HERMSEN:
HEINO VAN BENTHUM

vormgeving

MATERS&HERMSEN:
STEPHAN VAN DEN BURG
JUDITH SCHOFFELN (BASISONTWERP)
NOËLLE MEIJER

papier

BINNENWERK: MUNKEN PURE ROUGH
OMSLAG: PYPYRUS CONQUEROR OYSTER

druk

PUNTGAAF DRUKWERK

